

૫૬૩૧

શ્રી સત્યવાદે હરીશ્વંદ્ર સત્ય વિજય નાટકનાં ગાયનો.

રચનાર.

માહારાજ રામચંદ્ર માધવદાસજી.

છપાવનાર.

જીવાભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ. મું. માડા.

પ્રત ૨૦૦૦

આવૃત્તી ૧ લી.

અમદાવાદમાં.

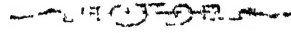
માજી આ. સેક્રેટરી મી. ત્રીભૂવનદાસ આપાલાલના મકાનમાં
આવેલા "ત્રીભૂવન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ"માં ત્રીભૂવન કશીભાઈ
આરોટે છાપ્યું.

કિંમત રૂ. ૦-૨-૦

(અધિકારી હક છપાવનારે પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

અર્પણ પત્રીકા.

પ્રીય મીત્ર માહારાજ વ્યંકટદાસ
શ્રી યમુનાદાસજી.

આપ શ્રીના નીર્મળ અનાકરણમાં ઈશ્વર ભક્તી દયા દાન
પરોપકાર જુદી એવા ઉત્તમ ગુણો આપનામાં
આદ્યાત્મશાસ્ત્રમાંથીજ ચારા જાણવામાં છે.
ને આગ ધર્મ રાજાની કાર્યોમાં તથા
વિદ્યા વિગોષ્ઠમાં ધણા ઉત્કૃષ્ટ થઈ
પ્રાગ ગોવિંદો નીતિ ઉપજત-
વાછો એવું જાણી આ પુ-
નઃક રચી મીત્રતા દ-
શીવાને અર્પણ
કરું છું.

લી. મીત્ર.

રામચંદ્ર માધવદાસજી.

૫૬૩૯

મંગલા ચરણ.

રાગ કલ્યાણ.

- સર્વ પાત્રો—જય અખીલ ભુવન પતી, પ્રભુ આપ સંન મતિ;
 શેષ સહસ્ત્ર રટત મુખ, વેદ વાક્યથી. ટેક:—૧
 જે જગત કારણ તારણ આપે, ભોમી ઉતારણ ભાર;
 યદુ વંશમાં આપ પધારી, કંસ હણ્યો નીરધાર. જય૦ ૨
 ચંદ્ર વંશમાં નરતનુધારી, લીલા કરી વિસ્તાર;
 ગોકુળમાં આવી પૂતનાને, આપ્યો નીજ ઉદ્ધાર. જય૦ ૩
 ભક્તાનુગ્રહ આપ કહાવો, કૃપા તણા નીજ ધામ;
 હરીશ્ચંદ્ર આ નાટક રચવા, મનમાં ધાઈ હામ. જય૦ ૪

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.

અયળ. સ્વર્ગમાં ઈંદ્રની કચેરી.

પ્રતિહાર—મહારાજ, રૂંચી વશીષ્ઠ પધારે છે.

ઈંદ્ર—મહાનુ રૂંચી, પધારીએ, આપના પધારવાથી માંજે આનંદ થયો.

વશીષ્ઠ—ગીતી દીન દીન પ્રતાપ પ્રસરો, અયળ થઈ ઈંદ્રાસનને શોભાવો;

ભુખ પામો દુઃખ વામો, અમર સૌ સુખીઆ થાઓ.

પ્રતિહાર—મહારાજ, રૂંચી વિશ્વામીત્ર પધારે છે.

ઈંદ્ર—પધારીએ રાજ રૂંચી, મહારાજ, ઉચ્ચ તપ કરવામાં આપનાથી કાઈ
 વધી શકે તેમ નથી. આપનું તપ પૂર્ણ માણીના ચંદ્ર સમાન પ્રકાશક-ત્વાંજે.

વિશ્વામીત્ર-ગીતી. અહો દેવના રાજક, તારી રહિતની બીક અસુરને થાઓ;
 વળૂ ધનુષ બોધ તારૂં શત્રુને ભય ભાવના.

વારાંગના પ્રવેશ કરીને—રાગ દુમરી નાચની.

રશીઆ રશીઆ હામી આગંદ હામો,

ખીકટ બૃહટ્ટી સુભ મેરે મન બાંધે. ટેક.—

શીરપર મૂગટ ફડગા શોભે, નયન અંધાર અપવ ગીન આંખે. રશી૦
 અચળ બને રહો સુરપતિ સુરપર, હીન હીન પોટ પ્રસાદ બલ છાંખે. રશીઆ.
 નારદ રશી—અંતરીક્ષ ગાતા ગાતા પ્રવેશ કરે છે.

રાગ આશા ઉડાડી.

ભવપતિ બહુ ભય હરજે, મન તુ તારા ને. નારદ નારદ રહે. ટેક

જે જગ કારન તારન આગે, અવનય નહીં. નારદ રહે. નાર તુ.

સુરનર મુતી ધ્યાન ધરે છે, રતના નાતુ તારા ને. મન તુ.

છંદ્ર નારદજી પ્રવે—મહારાગના. આપ રાજી, બૃહટ્ટા ગાતાગ વર્ણમાં ગમન
 કરોછો; તો હું આપને ઘાંટી પ્રજાપતી છોડ્યા રાખુછું.

ગીતી—અગમાગાવી સુતીતર, પૃથ્વિ આગે પ્રશ્ન હાંધે ધારી;

મૃત્યુ લોકની માંદે, કહો કાળ છે અપ ધરમ ધારી.

નારદજી—નાથ કેસે ગઢકો બંધે છાંડ્યો એ રાજ.

નથી હરીશ્વરે સમો વૃષ ક્યાંકો, રાગ પાલક પુનિની માંતી. નથી ટેક.—

સૂર્યવશી ખૂરપુરતુ બુખણ, ધારણ છે પીરપાઈ;

પુત્ર ત્રીશંકનો અવરપતી છે, આ પડી અતુલ નાત, નથી.

સત્યને એ નીચ સુખ ગણે છે, સતુ નાતુ નાતુ;

કર્મ કુર્મ તણો હરનારો, સુકર્મને સુખદાઈ; નથી.

ગૌ આક્ષણ પ્રતિ પ્રાલન કરવા. તન મન મન હીરે ધામ;

દાનીતો એકજ અવરખ્યો, મજા થાકે સુખ ગાઈ. નથી.

પશિષ્ટ—[ગદ્ય] ઈંદ્ર તેમજ છે, હરીશ્વર રાજાનુરાગી છે. તેમજ ધર્મનું રક્ષણ કરનાર, દુષ્ટને દોષ દેનાર, અને અનાથને આશ્રય આપનાર છે.

વિશ્વામીત્ર—ક્રોધાયુક્ત હિમા થાળે—હીક, હીક, બહુ સાઈ કહ્યું, તમારામાં સત્યનો લેશ છે નહીં; તો હરીશ્વરમાં ક્યાંથી હશે. શું? તમારો શીષ્ય છે તેમાં. એતો સદા બૂઠું બોલતોજ આવ્યો છે.

વશીષ્ઠ—વિશ્વામીત્ર, આપનું બોલનું વધા છે; આપને ચાહે તેમ કરો.

વિશ્વામીત્ર—સુરપતી હું ગરબું, જો હરીશ્વરનું સત્ય ન હોય તો મારું બધું તપ વશીષ્ઠને જાય.

રાગ સ્વની કલંકનો.

મુજુ સુરપતિ માઈ વચન, વદીને મુખ સાચું કહુરે. ટેક.

જો જાણું હું તો કોણે પ્રમાણ, વદીને.

મારો કોપ છે ફરસી પાર, વદીને.

મન છેડવાથી પામે ન ઉદાર; વદીને.

શું વદે છે વશીષ્ઠ વારંવાર, વદીને.

તેનું છોડાવું હું સત્ય આણી વાર, વદીને મુખ સાચું કહુરે!

[હરીશ્વરને અસત્યાનું રાગી કરવા વિશ્વામીત્રને ક્રોધ કરી જવું.]

વિદુષક— મારા કાજી સાહેબ એ રાહ.

મારા મોઢા મુની, મારા મોઢા રૂપી, છોડી કરીત સુરીત થહો; ટેક.

કામ ક્રોધમાં આપ લયાહો, વળ બેબક કહેવાઈ;

અભિમાનમાં અંધ બનીને, બુદ્ધ્યાછે ભલાઈ; મારા.

દેખત ડોળા કરીને ફોડો, દગલ કરી દગાઈ;

પરનિંદામાં પેહેતો નંબર, તથા મુક્તા ભાઈ; મારા.

નિત તજી નવરી મોગમમાં, લડો કરી લડાઈ;

હાલે આપલા આપ બળેથી, ટક્કા તણી જુરાઈ; મારા.

આ વખતે જાણેછે સર્વે, પણ આગળ દુઃખદાર્ઢ;
કળીયુગમાંડી કોણ માનશે; રહેશે ખત્તા ખાર્ઢ; મારા.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ અવધપુરમાં હરીશ્વરની કચેરી.

છડીદાર—ખમા, મહારાજ ધીરાજ સૂર્યવંશી પ્રણતપાળ છત્રપતીને ધણી
ખમા.

પ્રધાન—ગરીબપરવર, આપને હું જુદાર કંઈછું.

હરીશ્વર—અથે કમ જનત પીંગળા તેને જોત જગા દીઆ, એ જાહ.—

કહો પ્રધાન શાણા મારા, વાત એ તમો;
રાજ નીતિ કેવી ચાલે, પૂછીએ અમો. ટેક.
મમ પ્રજા સુખી કે દુઃખી, કહો તમો ખરે;
વન વિષે રૂપી કેવું, જૂત આદરે; કહો પ્રધાન.
નીતિ પ્રીતિ રીતિ મારી, વર્ણવી કહો;
કષ્ટ નીતિ કાપીને, સુનીતિને ચહો. કહો પ્રધાન.

પ્રધાન સત્ય કીર્તી— રાગ ઉપરનો.

મહારાજ આપ રાજ્યની, પ્રજા સુખી ધણી;
દુઃખ ન લવલેશ દીસે, અયોધ્યા ધણી. ટેક.
સર્વના સતોપથી, દિવસ જાય છે;
સુખ યશ આપ રાજ્ય માંડી થાય છે. મહા.
વિદ્યાની વૃદ્ધિ અધિક, નીત્ય થાય છે;
વેદ શાસ્ત્રની તંહાંતો, ધુન્ય ગાય છે. મહા.
નીતિ રાજ્ય આપનું, અસત્ય નહિ જરી;

સાચી માતો આપ વાત, ઉરમાં ધરી. મહા.

વારાંગના પ્રવેશ કરે છે—રાગ હુમરી નાચની.

મન મોહ્યું સહુના તેરી બતીઆમાંરે, અવધપુરના રાજ્યા; મન. ટેક.
બતીઆં તેરી કામનગારી, હીયાજ્યા કરત સખી બલજેરીરે; અવ૦
શીરપર મુગટ કુંડળ શોભે, અંગે ભૂષણ ધરેસેં ગતી મેરી હરીરે; અવ૦
સુજશ જગમાં છાઈ રહ્યોહે, આપ રાજ્ય તપો બ્યાંહાં ભાનૂ તપેરે; અવ૦
હરીશ્ચંદ્ર—પ્રધાનજી, આ વારાંગનાને ધનામ આપો. પ્રધાન ધનામ આપે
છે, તે લઈ વારાંગના જાય છે.

સાર પછી વિશ્વામીત્રની આજ્ઞાથી વનવાશીઓ સુવર્ણ ચાચના કર-
વા આવે છે.

રાગ લાવણી.

વનવાશી—ઝૂંમે આવ્યા આપની પાસ, ભાનુકુળ રાજ;
કર વિજય શબ્દનું કામ, રાખી શીર માગ્ન.
મુની કૌશીક કરે છે યજ્ઞ, મન હુલાસે;
આવ્યા સુવર્ણ માગણી કાજ આજ તુંજ પાસે.

હરીશ્ચંદ્ર—

રાગ ખીલુ-

કૌશીક રાજ હરશ ઉર આણી, કામ બજતું દરજ મુજ જાણી ટેક.
તન મન ધનથી હુકમ કઠાવું, આપ તપસ્વી પ્રભાવ પ્રમાણી. કૌશીક.
દાસ સદા હું આપ તણોધું, હાજર થાઉં કરો જહાં વાંણી. કૌશીક૦
વેચ્યો તમારો વેચાઉં વિના જર, મુસ્તક આપુ નીજ હાથે ઉતારી. કૌ.
હરીશ્ચંદ્ર—(પ્રધાનજી, આપણા ખજાનામાંથી જેટલું સુવર્ણ જોઈએ તેટ-
લું આપો.) •

પ્રધાન—પદારો રૂપીશ્વર, આપને સુવર્ણનો ખપ પડે તેટલું લ્યો.

વિશ્વામીત્ર—ધન્ય હરીશ્ચંદ્ર આપનાં નિતિનાં વચનો સાંભળીં હું બહુ ખુ-
શી થયેલું. પરંતુ મારે વચન એટલુંજ છે કે જ્યારે મારે સુવર્ણ જોઈશ

સારે લઈશું. ત્યાં સુધી તમારે સ્વાધીન રાખો. પરંતુ સંકલ્પ કરો. તે સં-
કલ્પ કરે છે તે વિશ્વામીત્ર વિદાય થાય છે.

(ગદ્ય) વિશ્વામીત્રના ગ્રેયાં માયાવી પ્રાણીઓ અથોધ્યાની સીમ-
માં ગરબડ મચાવે છે.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ હરીશ્વરનો દરબાર ખેડુતો ફરીયાદ કરે છે.

ખેડુતો—જયજય મહારાજ ત્રાહી ત્રાહી.

હરીશ્વર—રાજ્ય ભક્તો તમારે શુ દુઃખ છે. તે જણાવી કહો.

ખેડુતો—મહારાજ, અમારી માલ મના બેઠાએનાં છેતરાં ને વાડીઓ છે.
તેનું તો હવે હલ્યાનાદ જમા બેટું છે. જેનમાંનો તો પાગ વનાં જનાવરાં ને
પંખેડવાંનાં જાલાં ને જોલાં આખે લીપાડીને પડીયાં છે.

હરીશ્વર—ખેડુ લોકો ગભરાશો નહીં તમારાં ખેતરોનાં કર ને વરસ સુધી
માફ કરીશું.

પ્રધાનજી, રાત્રે સૈન્ય લેઈને જાઓ, તે હું પણ આવી પહોંચુ.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ રામ મહેલ.

નાગમતિ—પ્રાણનાથ હું પણ આપની સાથે આવીશ.

રામ બનઝારી. [લાવણી]

હરીશ્વર—તુ સાંભળને મારા ખારી, કહુ વાત તને વિસ્તારી;

અતિ કડણ વનનું કામ, ત્યાં રહેવા નથી સુંમ હામરે;

દોસે અરણ્ય મહા ભયકારી, કહું વાત.

ત્યાં વાધ વર રીંછ ડેલે, અતિ કડણ શીંહ જાહુ બોલેલે;

તેના શબ્દ લાગે ઘા કરી, કહું વાત.

ધણું કંઈ વનમાં ફરવું, તને શીત થામ ધણું રાહવુંરે;

• યુગ તન કામગણે પ્યારી, કહું વાત.

પદ રાગ ગરબી. પડવાની પડખીત એ રાહ.

તારામતી—હું નમીને કહુંછુ નાથ, સાથે લેશોરે;

નીજ દાશી જાણી આપ, ના નહીં કહેશોરે.

આ જગતુ જીવન એક, કહુંછુ માજેરે;

જેને પતિ તણો નહિ સ્નેહ, કુળ તેનું લાજેરે.

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ અરણ્ય.

ખેડુતો—મહારાજા જૂઓ પેલાં હઉ ઉભાં, તેમણે હમારી બધી હીમ
ભેરી નાહી.

હરીશ્વંર—પ્રધાનજી આપણી સૈન્યને લડવા હુકમ આપો.

મુખ્ય શીકારી—ઈંચેજ વાગનમાં ગાવાનો રાગ.

આલો રણુ વીર ધીર, ધરો ધનુભાથા તીર;

દીલન ડરો લગીર, પાડો પ્રાણીઓનાં શીર.

તાતી તાતી ધારી તેગ, દોડી ઝાલી મારો છેક;

શોધી શોધીને સમસ્ત, મારો સાયવી શરીર.

(ગદ્ય)—લડાઈ કરી અસુર લોકોને મારી કાઢે છે ત્યાર પછી વિશ્વામીત્ર-
નું પ્રેમ્યું રાની લુડ આવ્યું તેને પણ એક બાણથી મારે છે. (સંક્ષેપ)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ હરીશ્વંરની ડાવણી.

હરીશ્વંર— • **રાગ આશા ગોડી.**

રાજ સદા સુખ કારી, જગતમાં સત્ય સદા સુખકારી. ટેક.

સત્ય થકી સુખ સંપત્તિ પામે, સત્ય મહા ભય હારી. જગ.

• સત્ય સમે બંધ છોડાવત, સત્ય પરમ પદ ધારી. જગ.

સત્ય મહાન બનાવત જગકો, દારણુ દુઃખ વિદારી. જગ.

તેથી સળે જન સત્યની સંપતિ, પ્રાણુ દુસે ગતિ ખારી. જગ.

હરીશ્વર—પ્રધાનજી, આ જગતમાં સત્ય સર્વથી મોટી વાત છે. પરંતુ આ જની મૃગયાથી મને થાક લાગ્યો છે માટે સુષ્પન્નઉછું.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ છાવણી અંદરનો તંત્ર.

હરીશ્વર—પ્રીયા સવાર થયું, માટે ઉઠોને? મને આજે સ્વપ્ન આવ્યું તેથી કાંઈ અફસોસ જેવી વાત જણાય છે.

રાગ બનઝારો.

પ્રભુ અરજ મારી ઉર ધારી, જીવો નેક નગર વિસ્તારી. ટેક.

નથી સત્ય કદાપી હું ભુલ્યો, નથી અન્ય વિકારમાં હુલ્યો;

નથી કર્મ કચ્છું દુષ્કારી, જીવો નેક.

નથી ગૌ બ્રાહ્મણ દુઃખ દીધું, નથી વીત અનીતનુ લીધું;

તો કાં આપો ભય ભારી, જીવો નેક.

તારામતી—રાગ ઉપરનો.

નહીં નાથ તમે ગભરાવો, ધરી હીંમત સાવધ થાઓ. ટેક.

નહિં પ્રભુ કરે અનીતિ, રાખે નીજ સેવકપર પ્રીતિ;

તેથી ધર્મ માર્ગે ધાવો; ધરી હીંમત.

હરીશ્વર—રાગ ઉપરનો.

સુણુ પ્રાણુ પ્રીયા મુંજ વાણી, ઈશ્વરે દયા નવ જાણી. ટેક.

નથી સત્ય અરજ ઉર લેતા, નથી માપીને દુઃખ દેતા;

પાડે છે સદા પરમાણી; ઈશ્વરે.

આવ્યું અસુખ સ્વપ્ન મુંજ ખારી, ભય થાય વાત વિચારી;

દુઃખ અર્થ લીધે મુંજ વાણી; ઈશ્વરે

તારામતી—પ્રાણનાથ, આપ ઉદાસ શા માટે થાઓછો આપને જે સ્વ-
પ્ન આવ્યું તે દાસીને કહેશો.

હરીશ્ચંદ્ર—પ્રાણ પ્રીયા તને કહેતાં ભય થાયછે, ને તે શું સ્વપ્ન છે તેની
ખબર પડતી નથી.

તારામતી—સ્વામીનાથ, ત્યારે પ્રધાનને બોલાવો. એક સીપાઇને મોકલે-
છે, તે પ્રધાનને બોલાવી લાવેછે.

હરીશ્ચંદ્ર—પ્રધાનજી, આજ રાત્રે મુંને સ્વપ્ન આવ્યું; તે શો અર્થ દરસા-
વેછે તેની મુંને ખબર પડતી નથી.

સત્યકીર્તી—મહારાજ, આપને શું સ્વપ્ન આવ્યું છે તે મને કહી સંભળાવશો.

હરીશ્ચંદ્ર—સંભળો મારા પીતા મે મરણ પામેલા જોયા ને તેમના કર્મ-
તું યાત્રીક તરીકે હું તેમના રાજપાસનપર બેઠો. ત્યાર પછી પાંચ સ્ત્રીઓ
પરણ્યો, તેમાં એકનો મેં યોગીને આપી દીધી; બીજી હતી તે મારી ઇ-
ચ્છા ઉપરાંત પહેલીની સાથે ગઈ. ત્રીજીની ત્રણમાંથી એક નાશી ગઈ.
ચોથી આંધળી થઈ તેણે મને પણ તજી દીધો, માત્ર મને એકજ વળગી
રહી; આટલું થયું.

સત્યકીર્તી—થોડીવાર વીચારીને—મહારાજ આ સ્વપ્નનો ભય કર બેદ
છે, કે જે કહેતાં મને પણ બેદ ઉપજેછે. ને આ સ્વપ્નનો બેદ સત્ત્વર ચા-
લશે, મહારાજ, સંભળો, આપને મારી મતી પહોંચે તેવો ઉતર આવ્યું.
પ્રેહેલી સ્ત્રી આપે યોગીને આપી તે અયોધ્યા નગરી. ને તેની સાથેનો દે-
શ તે બીજી. અને આપનો પરીત્યાગ ક્યો તે તારામતી. ને જેણે અધાપો
આપ્યો તે રાજકુમાર. માત્ર એકજ આપની સાથે રહી તે આપની નીતિ
અહીં જેવ ત્યારે શું મારા રાજના ભાગ્યમાં આવું લખ્યું છે? હું ધન્ય ર-
હ્યા કરો.

તારામતી—હે પ્રાણનાથ, ત્યારે આપણાં ભાગ્યમાં આવું લખ્યું છે ત્યારે
કાણ મીઠા કરશે ?

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ અરણ્યમાં હરીશ્ચંદ્રની ડાવણી.

વારાંગના—

હુમરી દાદરો.

તેરી મધુરી મુરત મેરે મન બસીઆં,

મન બસી ચાર દીલ બસી દીલદાર; તેરી મધુરી મુરત ટેક.

સુંદર છબી તોરી, ખીકત ગતી મોરી, નેન જરાવતહી યરા હમારા;

મરજ એ મેરી ઉરન ખીચ ધારી, દાસીકું દેખ પસાર હું પ્યારા; તેરી.

[ગદ્ય] વારાંગનાએ હરીશ્ચંદ્રના અંતઃપુરમાં દાખલ થવા માગણી કરી. પણ હરીશ્ચંદ્રે ના પાડી.

સત્યકીર્તી—ગીતી. રાત્ર મૂરતી નૃપ આગળ, વારાંગના શું વટે વચન આવાં;
જે જોધએ તે લે ખીજું, અન્ય ભયને મુકાવા.

[ગદ્ય] વારાંગનાને કાઠી મૂકતાં વિશ્વામીત્ર ક્રોધયુક્ત પ્રવેશ કરેછે.

હરીશ્ચંદ્ર—ગીતી. મહારાજ શેવક કિયર, ક્રોધ થટે નહીં રૂપી રાય;

અધમ પ્રાણીઓ કરી, પક્ષ કરી ન તપો હૃદય માંહી.

વીધીનાં કામ છે કેવાં વીધીનાં કામ છે કેવાં એ રાહ.

મેરી ખીનતી સુંનો રીધીરાજ, કહું નાક બે અધર્મી કાજ. ટેક.

માય કાયા ચીરો મેરી, ઉસાવો સાપ લે ઝેરી;

સહુ માય સખે દુઃખ આજ; કર ના.

ચાય શીર કાટો ખંજરસે, નીકાલો પ્રાણ પંજરસે;

કહોતો જાહ દેસ બેરાજ; કરના.

વિશ્વામીત્ર— હરીશ્ચંદ્ર જે તેં રાજ આપવાનું કહ્યું, એ તે સત્ય કહેછે જો તારું કહેવું સત્ય હોયતો આ જગ હાથમાં લઈ સંકલ્પ કર.

હરીશ્ચંદ્ર—ગીતી, જે મુખ વચન હું કહુંછું, તેજ વચનનો ભૂદ નહીં થાવું રાજ્ય સમૃદ્ધિઆપી, કહોતો આ વખતે જંગલમાં જાવું.

હો આ જળ કર દઉંછુ, રાજ્ય છત્ર સર્વે સુખ માઈ;
 મન્ય જોષ્ઠમેતો હો માગી, તનથી જે લાગે તમને પ્યાઈ.
 (ગાથ) વિશ્વામીત્રને રાજ્ય છત્ર આપતાં હરીશ્ચંદ્રને પદ ભૂષ્ટ કરી વચ્ચા-
 ક્ષર ઉતરાવેછે, તે ઉતારી આપેછે.

રાગ મરેઠી ચાલની સાખી.

હરીશ્ચંદ્ર— બહુ દીન પેહેર્યા પ્રીય ભુષણો, તમને તનની માહે;

બહુ દીન ધાર્યો શીર મુંગટ તુજ, પ્યારો ગણી મન માહે.

આજ તજુંછું સત્યને કારણુ, દીલ દીલગીર ન થાજે;

કૌશીક મુનીના તનપર સોભે, ગુણ તેના નીત્ય ગાજે.

ભાવખતે સોભે મુજ સાથે, ભગવાં કરી બલાઈ;

એથી હવે આભારી હું એનો, નીશદીન કહું ગુણ ગાઈ.

તારામતીને—પ્રાણુ પ્રીયા ભુષણુ પરહરીને મેલો મુનીની પાસે;

એ ન સોભે હવે આપણને, રાજ્યની સાથ નીવાસે.

તારામતી— પ્રાણુપતી આ રારવે તમાઈ, જે તન મન ધન માઈ;

• સત્ય તણા રક્ષણુને અર્થે, આલ્યો હવે ઉતાર્.

હરીશ્ચંદ્ર— ગીતી અરે હાર હાટકના, આ તક જ કૌશીક મુની પાસે;

સત્ય સયોગ થકી હું, તુજ વીયોગથી નહીં થાઉં ઉદાશી.

બડીત કંકણુ જાઓ, અન્ય અજંદારો ન રહો મનમાં;

અંબર અળગાં થાવો, કાશામ્બર ધાઈછું હું તનમાં.

વિશ્વામીત્ર—હરીશ્ચંદ્ર, કંઈ તારે હવે રાજ્યની આશાછે ?

હરીશ્ચંદ્ર—મહારાજન આ રાજ્ય આપને અર્પણુ કર્યું, તેમાં માઈ હવે શું
 છે? ફક્ત આમના હુકમ માટે ઉભો છું.

વિશ્વામીત્ર—હરીશ્ચંદ્ર તાર્ કલ્યાણુ થાઓ; તું સત્યવાદીછે, માટે અયોધ્યા
 ભેડી જાઓ.

(ગદ્ય) (હરીશ્વર જવા માંડે છે એટલે થોડે દૂર ગયા પછી.)

વિશ્વામીત્ર—હરીશ્વર, પાછો આવ, જરા ઉભો રહે. હજી તારે મારી સાથે હિસાબ પતાવવાનો બાકી છે. શું? તું મને બુલાવીને બળ્યો. થોડા દીવસ ઉપર મેં તારા સ્વાધીનમાં મારૂં સોનું રહેવા દીધું છે તે આમ વેચી મુકી દે.

હરીશ્વર—મહારાજ, આપને યત્ન સારૂં મેં સોનું આપવા કહ્યું હતું તે આપને રાખ્યતા ઘણી થયા છે, તેમાં બધું સોનું રહ્યું છે; મારી પાસે જે કંઈ હતું તે મેં આપને અર્પણ કર્યું છે.

વિશ્વામીત્ર—ખરીવાત, બધું જ્યારે મને અર્પણ કરવામાં આવ્યું; ત્યારે, તારા સ્વાધીનમાં મુકેલું સોનું શું ગયું? તેમ છતાં તું કહી દે, જે મારા સ્વાધીનમાં સોનું મુક્યું નથી. બોલ જુદું.

હરીશ્વર—મહારાજ, એવી રીતનું કથનનો હું કદી પણ કહેનાર નથી, આપનું સુવર્ણ ચાહે તેમ કરીને પણ આપીશ, આપનું માણસ મારી સાથે મોકલો.

વિશ્વામીત્ર—ભાઈ નક્ષત્ર, આ ત્રણ તારા કેદી છે, આપણું સુવર્ણનું લેહેણું છે તે હરીશ્વર પાસેથી થોડી મુદતમાં લેવું. હરીશ્વર, આ નક્ષત્ર સાંથે તમે જાઓ, મારૂં સુવર્ણ થોડી મુદતમાં આ નક્ષત્રને આપજે, કાણુ ભરપણ વાર કરીશ નહીં.

હરીશ્વર—મહું સારૂં મહારાજ, મારી એક ચરણ છે. કાશીપુરી જઈ અડતાળીસ દીવસમાં આપનું સુવર્ણ આપી વીદાય કરીશ.

વિશ્વામીત્ર—મહું સારૂં ભાઈ, તેમ કરજે જો ત્યાં જઈ ફરી જતો નહીં નક્ષત્રને ભમાંખીસ નહીં. જો તારા પર અનુગ્રહ કરીને મુદત આપું છું. જો, હું કેવો દયાળુ છું.

મહું વિખુટો એ સહ.

હરીશ્વર—હું જાઉં છું ખાસી પ્રજા, છાંડી સૈથી પ્યાર;

માણુકુ માણી દોપનિ' નમીને વારવાર; ટેક
પામ્યો પુરણ સુખ હું, બહુ દીન પ્રગ્નની સાથ;
આ વખતે જનમએ એકલાં, ધરી દંશિનો આધાર હુંગત.
નથી રાજ્ય લીધું શત્રુએ, નથી જતો ખીને વન;
છોડુંછું કારણ રાજ્યને ધરી ધર્મનો વિચાર; હું જનક.
રાજ્ય ભક્તિ પ્રણ્યા, કીધી પ્યારી પ્રગ્ન;
સૌ જનએ પાછા નમ્રમાં, વળાવીને આવાર; હું જનક.
આવેશ જેઈ લેશકો, થાસો ના કિદાર;
ભાવી જેવું કર્મમાં, તે ભોગવુ નીરધાર; હું જનક.

તારાનની—(શાણી પુત્રી પંધારતું સાસરે.) એ રાહ.

માણી સ્ત્રીયુ સહુ જનને, નીજ નીજ પ્રદ વાસ,
અમે નીરભાગી એકલાં, છોડી જમએ અવાસ; ટેક.
રાજ્ય પાટ સુખ સપતી, તેનો છોડ્યો સંયોગ;
આજ અતીથી અમે થયાં, પેયો જલમ જોગ; શાણી.
લેખ લાખ્યારે લલાટના, કરીશ શત્રુ કામ;
પ્રથમ દહ મુજ સ્વપ્નને, દુઃખ આવ્યું શુ આમ; શાણી.
દીલ ન થસો દીલગીર કો, દુઃખ ધરસો ન લેશ;
કેવળ સત્યને કારણે, અમે જનમએ વીદેશ; શાણી.

સત્ય કીર્તી— રાગ ગજલ ઇંદ્ર સભાની.

આપ છોડીને જનએ મહીપતી, મુજને કોનો આધાર;
દીલ તલકે છે મીલકે, રહેવું ધણો ધીકાર.
નીજ તણે હું દાસ કહાવું, લધું શેવક નીરધાર.
હુંકમ કહાવા આ પનો, દીલ કહે વીચાર.

હરીશ્વર—

કહું કયા ફલાકા સતાહુમે.

કહું નતે હું શાણા મારા, ઉદાશ ન થાયે દીલમાંહે પ્યારા. રેક.
 દેવ ઇચ્છાએ આવી અને છે, તેમાં શોક તું શાનો ધરે છે; કહું.
 મળે શો નફો એ કરેથી શરમ, પોકારેથી હૃદ થાએ ન કમ. કહું.
 સધન વનમાં જ્યું છે હે પ્યારા, સાથે આવીને શું કરશે મારા;
 નથી હાકેમ કે હુકમી નારો, વેશ અન્યો આ યોગી સગ મારો. કહું
 હવે જાઓ મીત્ર નીજ ગદ માંહી, અધીક વખત મુજરો ન આંહી.

સત્યકીર્તી—

સીતાજીના મહીનાનો રાગ.

મારા શીરછત્ર ભૂપાળ, જુદો હતો નહીં રહ્યો;
 આપ વીના ક્ષણ જુગ જાય, ઝરી હતો મરે.
 ક્ષણ ક્ષણમાં કરતા વીલાસ, હાસ મનમાં ધરી;
 આ વખતે જાતાં મહીપાળ, દયાના આવે જરી.
 આવે સમે છોડે જે સંગ, પાપી તેને જાણવો;
 કહે નીતિ અધર્મ અપાર, દુષ્ટ તેને ધારવો.
 નીજ સુખે સુખ મુને થાય, દુઃખે દુઃખ કિપવે
 નથી મારો કંઈ અપરાધ, સે કારણ મુજને તજે.

ગીતી—સેહેર બગો ધર બળજો, મરજન પુત્ર અને પત્ની મારાં;

સંપત્તિ સૌ બળી જાઓ, પણ ક્ષણ ભર નહીં રહું વીના તારા.

સુખ સમયના સહુ જન, વિપત્તિ વખતમાં રહે તેજ મીત્ર;

દુઃખ વખતમાં પરહરવો, તેતો કેવળ સ્વાર્થનું ચીત્ર.

અહુ દીન લીધું ખાધું, સુખ સંપત્તિમાં સહુ દીન સુખાવ્યા;

તુજ સુખના દીન જાતાં, મુજ દુઃખના દીન આગળથી આવ્યા.

તુજ સુખ મુજ સુખ હોએ, તુજ દુઃખ મુજ દુઃખ એજ નીચમ નીચે;

તો ન થટે પરહરવો, સાથે લેવો ધરી રે'મ ચીતે.

ખાળકો—

ચોપાદ ત્રીતાળની.

મારા શાણા મીત્ર રાજન, ક્યારે મળશું હવે પાવન;
 રોહીતાશ્વ જોઈ તારું મુખ, નીજ અંતર ઉપન્યું દુઃખ;
 નિત્ય ભણુતા નિશાળમાં રાથે, લેતા હેતા વસ્તુનીજ હાથે;
 નીતિ ધર્મ વચન જે તારાં, નીજ શ્વસે સાંભળતા પ્યારાં;

રાગ ઉપરનો

રોહીતાશ્વ—શોક સાનો કરો ઓ ભાઈ, વીધીની મીત મટે ન કાંઈ;
 દેવધર્મથી મળવું પાછું, નીજ મુખથી વહી કહું સાચું;
 કરજો સ્તવના પ્રભુનું નીત્યે, આપો આજ્ઞા મુને આજ પ્રીતે;
 જાડ પનમાં જીતે મગન, પાળુ નીજ પીતાનાં વચન.

વિશ્વામીત્ર—હરીશ્ચંદ્ર હજૂ તુ રાજ્યમાં લેભાઈ રહ્યો છે કે શું? આ
 બધાં માણસોને ભેળાં કરી આના ધાની કરે છે, તે તારી દુટ જીદિ થઈ કે
 કેમ? હજી પણ તારે રાજ્યની આગા હોય તો તું કહે જે મેં સંકલ્પ
 નથી કર્યો.

હરીશ્ચંદ્ર—મહારાજન, રાજર્ષી આ તુચ્છ વસ્તુમાં મારે કંઈ પણ આ-
 શા નથી. કેવળ આપના માણસનીજ રાદ જતું છે.

વિશ્વામીત્ર—ભાઈ નક્ષત્ર, આ ત્રણને લેઈને જન જલ્લદી કર. પરંતુ થો-
 ડોક ઓરોઆવ. જે ભાઈ તને એક વાત કહું તે સાંભળ મારો હેતુ એક-
 સીજ છે કે ચાહે તેમ કરીને તેને જીવું ઓલાવવું.

નક્ષત્ર—તેમજ કરીશું. શું હું જેવો તેવો છુંકી. મારે હરીશ્ચંદ્ર ચાલ
 જલ્લદી કર.

અંક ૩ જા.

પ્રવેસ ૧ લો.

સ્થળ — અરણ્ય.

રસ્તામાં ચાલતાં વિશ્વામિત્રનો માયાવી તાપ.

રાહીતારવ — સહીયર દુખ શું દાખવું એરાહ. રામચી.

કહું શું પીતાજી ઓ માદરા, તાપ કેમ વેદાય.

ધરણી તપી છે આ કાળમાં, અગ્ની શમ દેખાય; કહું શું 'ટક.

દેવી ગતી મારા કર્મની, વિધી કાપ્યા શું હાય;

પાપ પ્રગટ્યાં પેલા જન્મનાં, દોષ કોને દેવાય; કહું શું.

તારામની — રાગ સીતાજીના મહીનાનો.

માદારા લાડકડા જોઈ આજ, દુખી થાઉં મનમાં;

પ્રગટ્યો દાવાનળનો દાહ, દુઃખ દુખ તનમાં;

તુજ તનની કોમળ દેહ, અતી કરમાય છે;

મારા આળસ જોઈ તાલડે દુખ, છાતી ફાટી જાય છે;

સત્યકીર્તી — રાહીતારવ માદારા વાલા આવો આપને હું તેડું.

આગળ ચાલતાં પાણી ન મળવાથી.

રાહીતારવ — ચોપાદ-ત્રીતાળ.

પીતા મારા તરસ મુને લાગી, ચાલવાની ગતી મારી ભાગી

તરશે ફરીને કંડ સુકાયે, દેખી અરણ્ય મન મુજાયે;

સત્યકીર્તી — ગજલ. અરે પાવાતું લે ભીક્ષા એ રાહ.

અરે બાઈ ધરને તું ધારણુ ધીર, આવી ગોમતી નદી આગળ વીર;

ફળ ફુલ લાવું જઈ તેણે માર, સુખી અધ્યે જનને ત્યાં પામી વીરમ

હરીશ્ચંદ્ર વિગરે નદી ઉતર્યા ખાદ;

રાગ કલ્યાણ ભોપાળ.

હરીશ્ચંદ્ર—પ્યારા પીશાયસુર, કર ભક્ષતું જર;

દુખીછું મુજને ખનાવ, આ દુખોથી દુર;

હું જેવો દુખીયારો જગમાં અન્ય હસે નહી કાઈ;

તે માટે તુજ ખાવા લાયક આ મુજ કાયા હોય; પ્યારા પીશાય.

પુત્ર અને પ્યારી નારીને હું આ દુખમાં નાંખું;

સૌનો દુખનું કારણ હું છું, ખા આ તન મુજ આખું; પ્યારા પીશાય

તારામતી—જો મુજ પ્રાણ પતીના તનને, લેશ ન દીજે આંચ.

ખા મુજને તુજ ભક્ષણ હું છું, પ્રેમે દુષ્ટ પીશાય; પ્યારા.

સલહીતી—સત્ય તણો મહીપાળ એ છે, આંચ ન દેજે અંગ;

આ મુજ તન જે અણુ ખપનું છે, ખાતું અતી કમંગ; પ્યારા.

(આયાવી ભુત અદ્રસ્ય થતાં, વિશ્વામીત્રનો કરેલો માયાવી અઝી;)

હરીશ્ચંદ્ર—(ગધ) જો આપણામાંથી કોઈનું બળીદાન આપવામાં આવે

તો હમણાં અઝી દેવ સાંત પડે. માટે હે અઝી દેવ લે હુંજ તારો ભાગ

—થાઉં ભાઈ.

સલહીતી—અહો મહારાજ, જો આપણવતા હશે તો જગત સમૃદ્ધિ-

વાન થશે; અને વિશ્વામીત્રનું દેવું વળાશે. ને બળવા ગોચ્ય તો હુંજ છું.

રાહીતાશ્વ— રાગ મરેદી ચાલતી સાખી.

ઓ મમ પીતા ઓથછો મારી, મને તજીને ક્યાં જાઓ;

કરનેડીને હું કહું છું તમને, દુઃસહ દુઃખી કાં થાઓ;

આપ સુખેથી સુખ સંપત્તિ, આપ દુઃખે દુઃખ થાય;

આપું મુજ તનની, આહુતી હવે, અઝી અસ્ત થઈ જાય;

તારામતી— રાગ ઓધજના સદેશાનો.

આ તંખાની અંપણાચુરે, બગતી આગમાં;

કોપલા આ અઝી કરવા સાંત જો;
 આહુતી આપુરે, આ મુજ તનની;
 નેથી શાંતી પામે વહની દેવજો, આ વખતે;
 કુળ દીપક ઓ પુત્ર, તું છે માહરો;
 ધર હરે તુ વાલા ધારણુ ધીર જો;
 મુજ તનથી પ્યારા તેં, સુખ શું ભોગવ્યું;
 માટે રેજો તું તુજ પીતાની પાસજો, આ વખતે;
 (ગધ) હર હર અઝી દેવ, લે હુ તારો ભોગ થાઉં;
 હરીશ્ચંદ્ર વીગરે એક દમ અઝીમાં પડે છે ને અઝી શાંત પામે છે.

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્વયં કારીપુરીનો દેખાવ,

હરીશ્ચંદ્ર—

તોટક.

મુજ પ્રાણુ પ્રિયા તુંજ જોને ખરે, સુખ મોક્ષ પુરી તું નીરખ્ય અરે.
 બહું ધામ બન્યાંજ વિચીત્ર સદી, ઉપમા મુજ મુંખ ન જાય કહી;
 પ્રીય નાથ હિમા પતી ધામ જહાં, અતી શોભીત બાગ બન્યાંજ તહાં;
 ગંગા ધાટ શું સોભીત તેજ અતી, બહુવાર કહું શું અતીજ કથી.
 સ્વયંકી—શીવાસય છેક પાસે આવયાથી; ચાલો આપણે દરસાન કરીએ;

જાય છે.

રાગ દીપી.

હરીશ્ચંદ્ર—હો વીશ્વનાથ, ભરજ હર ધારો. નીજ દાસ જાણી અર-
 જીએ સ્વીકારો. ઠેક.

બહુ કહ પામી આપ્યો આપ ધાસે;

બેઠાં મોક્ષપુરી દુઃખ સહુ તે વામે;

શાંતી પામ્યો આવી સમ હાગે, હે વીશ્વનાથ;

વીપ્રતું જે રણુ શીર મારે ભારે, નેથી નાથ હવે તેતું ઉમારે;

વીનતી કરે આવી શણુ તારે, હે વીશ્વનાથ;

અક્ષણ ગતી નાથ મતી તમારી, મંદ બુદ્ધિ બ્રમીન દુઃખીન મતી મારી;

અકથ ગતિ કર્મની વિચારી, હે વીશ્વનાથ;

નક્ષત્ર—ગદ્ય અંર મુખે તું આશું કરવા મંદી ગયો છે? મુકી દે આમ

મરણોનું નહીં તો કહે કે આપનું કર્યું નથી શું તારી પછવાડે હું
બુખે મરે?

હરીશ્ચંદ્ર—ભાઈ, તારૂં સોનું છે તે હું ના કહેનાર નથી. તેમજ અસ
લ વચન બોલનાર નથી, કાલુ વીલળ કર લમણું હું તારા સોનાને માટે
પ્રયત્ન કર છું.

હરીશ્ચંદ્રને નક્ષત્રે દુઃખ દેવાનાં લધીઆરો લાગુ કર્યાથી તારામતીને
અને રાહીતાશ્વને વેચવા બંધ છે.

નક્ષત્ર—તું આહે તેમ કર, પણ મારૂં સોનું તું આપીદે;

હરીશ્ચંદ્ર—તારામતી તથા રાહીતાશ્વને માથે ખડ્ગું તરણું મુકી
વેચતાં.

રાગ માલ.

વેચું સત્યનં કારણે, મમ પ્રાણુ પ્યારી આજ; ટેક.

આત્મણુથી ભય પામ્યો છું, ધારી ધર્મ વિચાર;

ઉતેજન થઈ આ સમે, કરે આ દુઃખીઆની વારરે; મમ.

જે કર જાલી લગ્ન કીધાં, આ મુઠ પાપી સાથ;

તે કર જાલી દાસી કરવા, સોંપું મારે હાથરે; મમ.

કુળ દીપક જે પુત્ર પ્યારો, પ્યારી પ્રાણુ આધાર;

કેવળ ખનીને કશાઈ હતો, વેચું છું હું આ વારરે; મમ.

ગુણવત્તા બ્રાહ્મ જનીને, આવો સૌ આ કાળ;

ખાંતે કરો ખરીદકો, દુષ્ટ વણીકનો માલરે; મમ.

ગદ્ય અગ્નીમેન તારામતીને તથા રોહીતાશ્વરને, વેચાતાં લેઈ હરી-
શ્વંરને કેટલુંક સોનું આપે છે.

તારામતી—ગુદાં પડતાં પડું છું વીખુટો પ્રીયા ભેરાહ.

હરીશ્વંર—મુંજ મુખથી ના કહેવાયરે, હવે જન તું પ્યારી નાર;

તારામતી—હુકમ ધરી માથે માપનો, સ્વામી જનવું છું આવાર; ટેક.

હરીશ્વંર—છેક હુતો કશાઈ છું, કરચું ધાતકી કામ;

દાસી યાવાને મોકલું, મુંજ પ્રાણની આધાર; મુંજ મુંખ.

તારામતી—પ્યારા એ કહેશો નહી, મુંજ તનડું થાયે ખાખ;

ફાટે છે છાતી આપના, વિયોગથી આવાર; હુકમ ધરી.

હરીશ્વંર—પુંજને નારી પ્યારીને, વેચ્યાં નીજ હાથ;

શ્રીટકાર મારા કર્મને, બહુવાર છે શ્રીટકાર; મુંજ મુંખ.

તારામતી—સત્ય સારું સર્વ આ, કષ્ટ પામવું ઉચીત;

અનાથ થઈ એવું ના કહો, મુખથી હૈયાના હારરે; હુકમ ધરી.

હરીશ્વંર—મુંજ સાથે કરી લગ્ન પ્યારી, આ દુઃખ શીરપર લીધ;

સુખ સાધન નહી શાંપડ્યાં તુને, નાંખી દુઃખ અંગારરે; મુંજ પ્રાણ.

તારામતી—સ્વામી સુખે સુખ સંપત્તિ, સ્વામી દુઃખે દુઃખ દીન;

પતીવૃતા જે પ્રેમદા, તેનો એજછે આચારરે. હુકમધરી.

હરીશ્વંર—પાપ પેલા જન્મનાં, દેછે આવી દુઃખ;

લખેલ વેડી હુટવું, મુકીદેને માંચા જળરે. મુંજપ્રાણ.

તારામતી—કષ્ટથી હું ડરતી નથી, શીર ઉચ્યાં મોટાં ઝાડ;

હવે ક્યારે મેળાવશો, સ્વામી એજછે વીચારરે. હુકમ,

હરીશ્વંર—ભાવી લગ્નનું જે લેલાટમાં, મળશું સર્વે સાથ;

નહીતો છે સીવાચ્છા, મુંજ પ્યારી નમસ્કારરે. મુંજપ્રાણ.

તારામતી—ક્રોધ વાત્ર્ય સુંણી અંગે, પાપી પ્રાણુ ન જાય;
આ ગગન કાં નથી દુટતો, અવની થહેના આવારે. હુકમ.
(તારામતી મુરછા ખાધ પડેછે તેને સાવધ કરતાં)

હરીશ્ચંદ્ર— રાગ આશા ગોરી.

સાવધ થા મુજ પ્યારી, હીંમત ધરી સાવધ થા મુજ પ્યારી. ટેક.
વીરંચી વીયોગનું, મહા દુઃખ દેવા; લેખ લખ્યા દુઃખકારી. હીંમત.
આજ ઉપાય રહ્યા નથી એકે, હવે તે લે શીરધારી. હીંમત.
તુવ ગતિ દેખી મમ દૃઢ્યમાં, લાગે પ્રીયા ધા કારી. હીંમત.
શીરધાર કાળ ક્રુધા પછી મનમાં, જઈએ ન હીંમત હારી. હીંમત.
શ્રી પ્રભુ સાથે સત્યની કરશે, રાખ્ય ભરસો ભારી. હીંમત.

તારામતી મુઠ્ઠામાંથી ફરીને—સહીઅર દુઃખ શું દાખવું. રામશ્રી.

પાપી દેવે દયા નવ કરી, કીધું ધાતકી કામ;
પતીથી વીયોગ પડાવીએ, ઈશ્વર કીધું શું આમ. પાપી.
અજ્ઞ ગાંડછે એવની, સુખ અંતની કાળ;
અ ધટીત બન્યું મારે આ સમે, છોડી જવું હું આજ. પાપી.
સ્ત્રીને સુખછે પતી તણું, અન્ય દુખ સમાન;
સ્વામી તજી જતાં મુજને, રેતી નથી કાંઈ ભાન. પાપી
હવે મળશુ ક્યારે નાથજી, જોડી કહું છું હું હાથ;
દાશી ફરીને આપની, ક્યારે લેશોજ સાથ. પાપી.

સહીતાશ્વ—(વખુટા પડતાં)—રાગ સૌરઠ.

હે તાત સાથે લેશો, જાણી બાળક ના નહીં કહેશોરે. હતો.
હું જીવું છું અખ આધારે, માટે ન અગળા થાશોરે. એ તાત.
અત્તી શંકા પડ્યું શીર મારે, તેથી અરજ ઉરમાં લેશોરે. હે તાત.

હરીશ્ચંદ્ર—[મુઠ્ઠામાંથી સાવધ કરતાં]

ગીતી—થા સાવધ મુજ પ્યારા, અધટીત આશું રૂંદન કરેભાઈ;

દાત્રી પુત્ર થઈને તું, કાં ધરતો નથી દ્રઢતા દીલ માંહી.
સાહીતાથ—મરેડી ચાલની સાખી.

ઓ મુંજ તાત કહો નહી એવું, હું તો કદી નહીં જાવું;
નીરભાગી હું ફર રહીને, દુશ્મ દુઃખી નહીં થાવું;
આપ બાળાં છો તાં મુંજ પ્રદાએ, અરુણ અન્ય મુંકામ;
આપ સુખે તન મન સુખ પામે, અવર સુખો દુઃખ ધામ;
મુંજ તન પાળકછાં ખીતું મારા, લાલુ બર નહીં કરો ન્યારો;
આ કંઠુ દીલ કેમ કર્યું છે, તનથી હતો હુ પ્યારો;
ન ધટે મુંજને જાવું તજીને, રાત્રવાદી કુળ આપ;
હર થવાનાં વચન પદીને, મુંકામાં શીરપર કાપ;
આ ઘડી જાવુ છોડીને તમને, એ નહીં હવે તો થાય;
આપ વીગોગથી આ મુંજ તનના, રાત દીવજ નહીં મ્તય;
છોડો નહીં મમ તાત કૃપાગુ, કહું છું જોડીને લાય;
પ્રેમ કરી પાખ્યો છે પ્રથમથી, આજ કરો ના અનાથ;

સલકીર્તી—(હરીશ્વરને પોતાને લાયે વચવાનું થતાં.)

શાણી સ્ત્રીયું જાવને એ રાહ.

આ ગતી ક્યાં લખી ઇશ્વરા, બુંડા બાગ્યની માંય;
વીક્રમ કરવોરે નરેશનો, મુંજ લાગ્યાં લાય; આ ગતી.
દાસ હજાર લાજર થતા, જે હતો શીરતાજ;
એજ થયો દાસ અન્યનો, આને શો કિતાબત; આ ગતી.
હું હરભાગી દુઃખી થોતો, જોડે નીજ નેત્રે આજ્ઞ.
આવો બતાવ અગાઉથી, મૃત્યુ દેવીબુ જાણ; આ ગતી.
શીદ જાણ્યો મુંજ જાનુનીએ, કરવા અધકીલ કામ;
જીલ દુઃખે એ વચન કહે, જાનું નીચ હરામ; આગતી.

લીસ દીન જેના પ્રતાપથી, પામ્યો મુખ આગાર;
 દવે ખતું વેચનાર હું, ધીક મુજ અવતાર; આ ગતી.
 (હરીશ્વરને વચવા માગુસાને ભેગાં કરી ગાય છે.)

રાગ મરેઠી આસની સાખી.

ભુપતી મહામણી, રૂપ મહાળગ, અવધ તખ્ત મહારાજ;
 ખની પદભૂષ વીધી તણે યોગે, દવે વેચાય છે આજ;
 ફેર નશીયની ફૂતી ભાઈ જૂવા, શું તે ક્યો ફેરફાર;
 મુંબ પનીને પ્રથમજ વેચ્યાં, પાણુ ન મટ્યો દેવાદાર;
 સદન યી દુઃખ અગણીત અંગે, આવ્યો આગતી માંય;
 કરી દેવ કૌશીક મુનીનું ફેર દશાથી વેચાય;
 દવે ખણી તમે આલક કોપે, ગુણવંતા પુરજન;
 કાળે કાળે ગા વચનજ કેહેતાં, બેદાય માર તન;

પ્રવેશ રજો.

અગા કાશીપુરીનું સ્મશાન.

હરીશ્વર—કાળસેન સમશાનની ચાકીનું કામ શોખતાં ત્યાં રહેવા માટે
 જુપદી બતાવતાં ગાય છે.

રાગ ખનઝારા [લાવણી.]

શું વણવું રસના મારી, તકદીર અગાધ તારી; ટેક.
 દીધું પ્રથમ દેશનું રાજ, આપ્યા મન ગમતાં સુખ સાજ;
 વળી કાણુમાં લીધાં કતારી. તકદીર.
 નર તાલ પ્રથમથી કીધો, જાંલાંગીર હુંકમ કર-દીધો;
 પછે ક્યોં ખરો બીખારી, તકદીર.
 સુખ રૂપી કુટુંબી બતાવ્યાં, વળી પુત્ર પ્યારી વેચાવ્યાં;
 શીર નીચ દામ પદ મારી, તકદીર.

વળી સુખ સંપતિ દીધી, અવનીમાં જાહેરતા કીધી;
હવે ક્યો સ્મશાન વીહારી, તકદીર.

સત્યકીર્તી—(હરીશ્ચંદ્રને શોધતાં) ગાતો પ્રવેશ કરે છે.

પડુછું વિખુટો પ્રીયા. એ રાગ-

સોધી હું થાક્યો પુરમાં, મુજ રાજવીને આજ;
મળ્યો ન પ્યારો મુજને, હવે શો કંઈ ઈલાજ. ટેક.
યયોછું હું જુદો જ્યારથી, તે ઘડીથી હું એ હાલ;
હવે ક્યાં જાઉં કહું કોને, મળે જોયી મારો રાજરે. શોધી.
આપ્યો છે જુરા વેશમાં, દૂર કાળસેન તાય;
પામ્યો હશે દુઃખ એ ઘણું, કરી એ પાપીનું કાજ.

(ગદ્ય) સત્યકીર્તીએ શહેરમાં ફરતાં ફરતાં દુર જાપરી દાહી તેથી ત્યાં જાય છે.

હરીશ્ચંદ્ર—મીત્ર, તમે વળી અહીં શા માટે આવ્યા ? પાછા અમોઘ્યા જાન-
ઓ, ને તમારા કુટુંબીઓની સંભાળ લો.

પદ રાગ રામગ્રી.

સત્યકીર્તી—સૈયર દુઃખ શું દાખવું, એરાહ
હવે ન તજું મહીપતી તુને, થાવાનું જે થાય;
દૂર ગતિ મારા કર્મની, જોઈ કેમ છોડાય. ટેક.
તુજ સુખે સુખ છે મુને, અન્ય સુખ દુઃખ થાય;
પડતાં સંકટ સહીશ તે, હવે રહીશજ આંધ. હવે.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ કાશીમાં અમીસેનનું ઘર.

અમીસેન—દાસી, તારા છોકરાને બોલાવી આ છોકરા સાથે સીમમાં બો-
કલ. જો ત્યાં જઈ ખીલીપત્ર તથા લાભ લેઈ આવે.

તારામતી—ઠીક મહારાજ, આપનો હુકમ ફરમાવવાને દાસી હાજર છે.
(રોહીતાશ્વને બોલાવી બાળકો સાથે મોકલતાં) રાગ દક્ષીણી લાવણી.

પુત્ર માહરા, કહુંછું રે ખરે;
અરર હાય, હવે શું થાય, વન તું જાય, મન મુંઝાય, તુજ વીના અરે. ૧
તાત તાહરા, તજને તો ગયારે;
વીકળ થાવું, હવે ક્યાં જાવું, અંત ન ખાવું, તુજ વીના ખરે;
રહેજો સૌની સાથ, બાળ મારારે;
રકશતન, તેમે જો ધન, થાય મગન, કહુ વચન, પુત્ર એક મારેરે. પુત્ર
શત્રુનું છે જોર, શીર તે તારેરે;
પુત્ર મરાળ, તાપુકું બાળ, કંજો સમાળ, વગજો તતકાળ, વાલા મારારે.

રાગ ચૌપાદ.

રોહીતાશ્વ—(અરણ્યમાં રોહીતાશ્વને સર્પ ઉસતાં)

મમ મીત્ર આવો મારી પાસ, થાય આગા મારો ઉદાસ;
આજ ઉસીયો છે વીજધર મુને, તેથી કહુંછું વાત હવે તમને. ૧
રેંતી નથી હવે કાંઈ ધીર, ભમી જાય છે માઈં તે શીર;
કંજો માત મારીને જાઈ, હસ્ત જોડીને કહુંછું હું ભાઈ. ૨
કેહેજો સમજવીને વાત, કરવા દેશો ન દેહની ધાત;
મુંજ માતુ ન થાય ઉદાસ, રોહીતે કાવો વાસ કૈલાસ- ૩
મારાં નેત્રમાં આવે છે વારી, મારો સ્વર થયો છે ભારી;
નથી લેવાતાં રૌનાં નામ, મીત્ર છેવટના છે પ્રજામ. ૪

રાગ મરસીયા.

૩મી પુત્રો—[રોહીતાશ્વ પામે આવીને]

આજ હાયરે મીત્ર ગયોરે કૈલાસે, એની માતુ હશે જો ઉદાસરે આય ૧૬.
હસ્ત વધે કહું તું મેં હમણાં, નથી રૂપ તણી કાંઈ મણા;

જુઓ બાહુ વીશાળ તે તાજારે; ઓય. ૧

ભાઈ આનમ ગયો છે જો ગાલી, પડ્યું પીંજર હવે તે જો ખાલી;

હવે નીકળો આંધથી ચાલીરે; ઓય. ૩.

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ અરણ્યમાં રોહીતાશ્વનું સખ ને રમશાન.

(રોહીતાશ્વનું મરણ આંખળનાં અગ્નીસંનતી રજ માગી તારામતીનું અરણ્યમાં જવું.

રાગ રામયી.

તારામતી—પુત્ર મારા મુકી ક્યાં ગયો, કાધી એકલડી રત્ન;

જોતી હતી વાટ તુજની, કસ્તી આંખ પાત. પુત્ર દે. ૧

આ વખતે મુકી એકલી, કીધી સુજને નીરાશ;

નાત તારો દુઃખ દાખશે, ધરશે મનમાં કિદાર. ૨

કુળ દીપક કુવર માહરા, છોડી આવ્યો વનવાસ;

દયા ન લાવ્યો તુ દીકમાં, કીધા સુરપુર વાસ. પુત્ર ૩

રસનાથે રહતી તુજને, ભમતી વેરણ રાત;

વાલા દેખો દે આ સમે, નહીતો કર દેહ ધાત. પુત્ર. ૪

(રોહીતાશ્વનું સખ લેઈ તારામતીને રમશાનમાં જવું ને રમશાનને
કર ન આપવાથી લરીશ્વરે દાનવો મારે ના કવું) તેથી -

છંદ લક્ષીન.

અરર હાયરે, નિદેં થાયરે, કહું તને ખરે થાતુ આંધરે;

અગ્નણતી અંધ, નીતનું ધરે, કણ આમ શું મનને કરે.

સર્પ વિખથી મળું પામીયો, દડન કાજ તે આંહી મુકીઓ;

ત્રીશંક પુત્રનો પુત્ર છે ખરે, અવધ બાનું તે અસ્ત થાયરે.

વિનતી માહુરી ચીત તું ધરે, અતિથી ગાણીને છોડ મોખરે.

અવધિ બાંધીને બાવીઘું ખરે, વખત જન્ય તો શ્રાપ તે ધરે. ૩

હરીશ્વર—[ગદ્ય] હે સ્ત્રી, તુ કહે છે કે મારી પાસે કર આપવાને માટે કંઈ નથી. પરંતુ હું જોકે કહે તારા ગળામાં સોનાનો દોરો છે, તે તુ વેચી નાંખીને મારો કર આપી દે.

તારામતી—અરે આતે શું કહેવાય, ત્રીશંકુના પ્રતાપવાન પુત્ર વિના આ જ લગ્ન ખીન્ન કામના જોવામાં આવ્યો નથી; એવો લગ્ન મંગળ દોરો આવજ તારી નજરે પડ્યો? અરર પતીએ મને તથા દીધી, મારો પુત્ર મરણ પામ્યો. તેમ છતાં પણ શુ હું આ વેળાએ કંઈક પડે? હે દેવશ્વર, મારા દેહનો અન લાવ.

હરીશ્વર—[પાસે જઈને આશ્ચર્ય પામી] અરે તુ કાણુ, અભાગી હરીશ્વર તો પ્રીયા? ને આ તેના કુમાર? હા-

તારામતી—હા. હું નીમાગીને, પતી, પુત્ર વીગેરેનો સયોગ અંત વખતે પણ મળ્યો નહીં. હે પ્રભુ, તારી ગતી ગદન છે.

હરીશ્વર—ઓ મારી પ્રાણ પ્રીયા, આતે શું કહેવાય? આપણા રોહીતનું આવું અકાળ મૃત્યું થયું? આ શો ગજમ! પરંતુ હે સ્ત્રી, એવો મારો ધર્મ છે કે હું તને આ હંકાણું રોહીતાશ્વને દહન કરવા હુકમ આપી શકુ તેમ નથી. મારે તુ તારા શેડ પાને જન, ને મારો કર આપી ખુશીથી વચ્ચી દાવ દ.

તારામતી પાછી નયનમાં પેનક તેરા જતી હતી તેવામાં કાશી રા-
જના પુત્રનું મરણ થયું તેનો આરોગ તારામતી પર આવનાથી કાશી રા-
જએ તેના શાગ્યદેહનો હુકમ કર્યો તેથી કાળસેતુ તેને લઈ જાય છે. ને હ-
રીશ્વરને સોંપે છે.

પ્રવેશ ૫ મા.

સ્થળ સ્મશાન.

તારામતી—(સુધીમાં આવતી)—કાણુ મારા પતી? આપની ધીરજ જો-

ધનં હુ રાજ થાકું માર દુઃખ મહાક્યા આપની સમશેરથી મા-
રું માથું ઉડાવીદો.

હરીશ્ચંદ્ર—મારી પ્રાણ પ્રીયા, આ જગતમાં રહેવાને તારે માટે જે દે-
વસ કરાવવામાં આવેલા છે તે હવે થઈ ચુક્યા. માટે તું સત્વર પ-
રમેશ્વરનું સ્મરણ કર.

રાગ આશા ગોડી.

ધીરજ હવે તુ ધરને, પ્યારી મારી ધીરજ હવે તુ ધરને; ટેક. ૧
સુખના સિંધુ પ્રભુ છે પ્યારા, સ્તવન તેનું તું કરને પ્યા;
વીધી ગતી ભારી લખી ગતી મારી, નીશ્ચય મનમાં તું કરને પ્યારી ૩
જે કર ઝાલી કાઢ્યાં લજ્જ વાલી, તે કરથી હણું તુજને પ્યારી; ૪
(તરવારનો પ્રદાર કરતાં વિશ્વામીત્ર વેશ કરીને.)

વિશ્વામીત્ર—અરે ધાતકી હરીશ્ચંદ્ર, જવા દે, તુ શું આ ગરીબ આયડી ક-
તલ કરે છે, બોલી દે હમણાં જુઠું. પછી જો કે હુ કેવો તારી
છલી સ્થિતીમાં પહોંચાડું છું.

હરીશ્ચંદ્ર—ગીતી—વાર વાર જે કહણુ વચન આ, કહો નહીં નીજ મુંખથી આપ;
તે કરવા નહીં તત્પર થાવું, ચાહે મુકા મુંજ શીરપર આપ;

વિશ્વામીત્રનું અયોગ્ય વચન માન્ય ન કરતાં કરી જેવો શીરચ્છેદ કરવા
જાય છે કે અંતરીક્ષ શીવ દર્શન આપે છે.

વીવ—ધન્ય હરીશ્ચંદ્ર તારું સત્ય જોઈ હું પ્રસન્ન થુ માગ્ય માગ્ય.

હરીશ્ચંદ્ર—શ્રીરામચંદ્ર કૃપાળુ ભજ મન હરન ભવ ભય દારણું એ રાહ.

શ્રીવીશ્વનાથ અનાથ સ્વાથે, સૈલ્ય કન્યા શોભીતમ્;

ધરી ભુષણ સાર, કરાળ વ્યાલ શીર ગંગ જોઈ મન લોભીતમ્;

પદપંક અક ધરી રંઘ મન, સુખ વીનતી મુખ ઉચારી તમ્;

માગુ વચન આજ ધરી કાજ, તવ ભક્તી મન મહ ધારીતમ્.

સીવ. (હરીશ્ચંદ્રને, તારામનીને તથા રોહીતાશ્વને અને અન્યને)

પ્રયોધ્યાની ગાદીપર મોકલે છે તથા કાશી રાજના પુત્રને સજીવન કરી
ઘેર મોકલે છે.) (શીવ અદ્યાય થાય છે.)

રાગ કલ્યાણ.

પાત્રજનો—પ્રીય આર્ય બધુઓ, કહુંછુંરે અમો;

અરજ કરી આપનેજ, વીનવું અમો; પ્રીય ટેક. ૧

કૌશળ દેશ તણા મહીપતી જે, હરીશ્વર કહેવાય;

તેહ તણું આ નાટક જ્ઞેતાં, આનંદ મનમાં થાય; પ્રીય. ૨

તણા સરશીર ધરીને, કાધો જશ વિન્તાર;

આ ગાયન રચવા, મનમાં પ્રીધા પ્યાર; પ્રીય ૩

ડૅ સૌ મારી કરશે, દોષ ન ધરશે આપ;

કાવ્ય પીગળ હું કાંઈ નવ જાણું, કાધો રાગ અમાપ; પ્રીય. ૪

રોહ ધરી સૌ સજ્જન પ્રત્યે, છેલ્લા છે પ્રણામ;

આમ મધ્યે ગાયન રચીઉ, રામચંદ્ર મુજ નામ; પ્રીય. ૫

અગાઉથી ગ્રાહક થઈ આશ્રય આપનાર ગ્રહ

સ્થાનાં નામ.

સાંભ્રા.

૨૦ પટેલ તળશીભાઈ હરીભાઈ

૨ પા. ઘાભાઈ સામળભાઈ

૧ પા. ઈશ્વરભાઈ ઝવેરભાઈ

૧ પા. ગકેરભાઈ દેશાઈભાઈ

૨ કડીયા તળસી નારણદાસ

૨ પા. શીવાભાઈ હરીભાઈ

ગાડા.

૪ પા. કીસાભાઈ સામળભાઈ

૨ શા. યુનીલાલ કીલાનદ

૧ શા. મોહનલાલ નારણદાસ

૨ પા. ઉમેદભાઈ દવારકાદાસ

૧ પા. પરભુદાસ બેઠાભાઈ

૧ પા. પરભુદાસ રામભાઈ

૧ પા. પરભુદાસ કુવેરભાઈ

૧ પા. રણછોડભાઈ કુવેરભાઈ

૧ પા. કાશીભાઈ મનોરભાઈ

૧ પા. બીખાભાઈ માંનદાસ

૧ પા. ભાઈલાલ છુછગાઈ

૧ સોની દાજી ઝવેરભાઈ

૧ પા. દેરાઈભાઈ સવદાસ

૧ પા. મણીલાલ ભાઈલાલ પગલ

૧ પા. બંદારભાઈ જીવાભાઈ

૧ પા. ભાઈલાલ ઝવેરભાઈકરમસદ

૨ શેવક રામલાલ રઘુરામ દવારકા.

૨ શેવક રાધેલાલ પુરણદાસ

૨ શેવક કચ્છાણુદાસ રઘુનાથદાસ

અમદાવાદ.

૨ ગ્યાઈ નારાયંદ મો

૧ પા. લકુંભાઈ

પાણુશીળ.

૨ રાવળ ગવરીશકર પ્રમાનદ

૨ શા કિશ ગફલ

૧ શા ભુગ દેશ

૧ શા નંદુ મોતી

લીંબડી.

૩ શા દેવકરણુ મેઘજી

૨ વૈશવ વિનામદાસ મનોરદાસ

અહમદનગર

૨ રાધુ મોહનદાસજી કેસવદાસ

ત્રાડીઆ

૪ માદારાણા અમરશીલજી

૩ દેવે કચ્છાણુજી

૧ હકર રામજી વશરામ ધોરાળા

સુચના—જે કોઈ નામક કંપનીવાળાને આ નામક ભજવવાની ખાસ છ-

ઝા હોતી તે કરતા અથવા પ્રશીલ કરતા તરફથી કાંઈ લખી ખુ

લાસો મેળવવો જવાબ માટે અથવા આનાની પીકાટ ખીની.

ઝહેર ખખર.

સર્વે સદ ગૃહસ્થોને ખખર આપવામાં આવેછે કે આ હરી-
શ્વંર નાટકનાં ગાયન નીચેને ઠેકાણેથી મળશે ૧૦ પ્રત લેનારને ૧
પ્રત ભેટ આપવામાં આવશે.

શેવક. રામલાલ રઘુરામ, ખેડસખોદ્ધાર ઠે. લક્ષ્મીજીના મંદારમાં
રાવળ. ગૌરીશંકર પ્રેમાનંદ પાણીશીજી પ્રાંત લીંબડી.

પા. તળશીભાઈ હરીભાઈ મુ. ગાડા તાલુકે પેટલા.

જ્યાખંધ ચોપડીએ કરતા તથા પ્રશીધ કરતા તર.

મા શીવાય હમોએ “વૈશ્નવ દર્પણ” નામનું સંસ્કૃત ટીકા સહીત,
પુસ્તક રચવા માંડ્યું છે જેની અંદર ચાર સપ્રદાયનાં પ્રમાણો
તથા તેમની વંશાવળી તથા સર્વ જ્ઞાતીના આજીણીની વંશાવળી
નીંખારક સપ્રદાયથી થોડા દીવસમાં છપાઈ પ્રસીદ્ધ થશે. વાંચવા
થી તેમ સમજવાથી ધર્મ હીત કાર્ય થશે. આની કીંમત પુસ્તક
ના કદના પ્રમાણમાં રાખવામાં આવશે. માટે જેમને આહક થ-
વાની ખાસ ઈચ્છા હોય તેમણે નીચેને સરનામે પત્ર લખવો સ-
ર્વ પ્રકારનો ખુલાસો ગોરટપેડ કાગળથી આપવામાં આવશે નો-
ટપેડ કાગળ લેવામાં નહીં.

જવાભાઈ વલ્લભભાઈ સહી

મુ. ગાડા તાલુકે પેટલા.

૧૯૩૨

